

A szegény Abrudbányai Szabó Sámuel még most is izzada, midőn visszaemlékezik, mi történt vele. Kinyögte: Confiteor, Illustrissime Domine, me esse Unitarium. Salve mi popularis! kiáltá Spalding örömeiben, hogy valaha láthat oly szerencsés embert, a ki vallhatja, a mit hiszen s általölelte a rettegőt s megcsókolta. Ekkor elbeszélle, hogy ők ugyanazt hiszik Németországon, a mit a szemérmes vendég, de hiteket csak a jobb fejek vallják meg egymásnak.

Ingerkedtem a szeretetre méltó emberrel, úgy hogy jó ideig nem tudható, ha zelóta vagyok-e vagy az ellenkező s egy kis felhevülésbe jővén kimondá nekem: Már akármit mondunk, végtére is csak az marad igaz, a mit az Ész kiált annak. Ekkor felugram ágyamból s én csókoltam össze.

Kazinczy Ferencz.

SZINYEI GERZSON.

HUNFALVY PÁL A NAGYSZÓTÁRRÓL.

— Két levél *Moenich Károlyhoz.* —

I.

Pesten, 1866. febr. 4.

Tisztelt Uraság!

T. Uraságod múlt év szeptember 21-kén beküldött mutatóványa a Nagyszótárhoz készítendő pótczikkeknek, az akadémiai ülés által a nyelvtudományi bizottsághoz tétetvén által, ez a múlt hóban tartott ülésében megbíza engemet, hogy T. urasággal tudassam, hogy ez a bizottság köszönettel fogad el mindent, a mi a Nagyszótár kiegészítéséhez tartozik; köszönettel fogadja tehát Uraságod beküldött és még beküldendő cikkeit is.

Figyelmeztetésül azonban azt ajánlja, illetőleg arra kéri a bizottság, hogy a nem közszokású szokat tessék azon szólásmódokkal, vagy phrasisokkal, közleni, a melyekkel elő szoktak fordulni; mert ilyen szók értelmét csak is phrasisaikból lehet tökéletesen megérteni, s a szótárra nézve hasznosítani. — Továbbá az idézeteknél kívánatos, hogy a könyvnek kiadása és lapja is megnevezessék, hogy könnyítessék az utána nézés és egybehasonlítás. — Végre arra kéri a bizottság a szíves dolgozókat, hogy a szók értelmét ne alanyi nézetből határozzák meg, hanem objectiv bizonyítékokkal tüntessék ki. Ilyen bizonyítékok pedig a tájszólások, melyek szokott phrasisaiból megérthetők. P. o. az *aba* szót úgy tetszik értelmezni, hogy föld, haza, s hogy *aba-fi* = honfi. Honnan meríti ez értelmezést? Azt ki kell tenni, különben nem bátorzkodék a szótár elfogadni. — *Aczéföde* volna Batteriedeckel. Meg kell magyarázni, micsoda Batterie értetik itt; azután meg lehetne mondani, hogy a *föde* haszontalan csinálmány, mely a nyelvvel ellenkezik, mert *födél*,

vagy *fedél*-nek tője *föd* vagy *fed*, nem *föd*. — Az *aczellévíz* csudának látszik, mennyiben az aczél a természet nem teremti, hanem a mester-ség állítja elő; de ha van, meg kell nevezni a helyet, hol van, s a chemicut, a ki elemezvén a vizet, az aczél kimutatta benne.

Még az összetett szókra nézve is közlök egy észrevételt, a mely talán útmutatásul szolgálhat. A mennyiben az összetételek saját jelentést nem eredményeznek, annyiban nem a szótárba valók. P. o. macskaszem, macskaláb, macskafark stb. végtelenig, nem szükségesek a szótárban, mert mísem tanítanak, a mit a *macska* és a többi szók különállva nem tanítanak. De *vasmacska* = horgony, anker, már a szótárba való.

Ezeket a nyelvbizottság meghagyásából közölvén, s a további küldeményeit szívesen elvárván, maradtam T. Uraságod

alázatos szolgálója

Hunfalvy Pál,

az akad. nyelvbizottság előadója.

II.

1866. ápril 8-án.

Tekintetes Úr!

T. úrnak folyó év másodhavanak 21-kén irt levelére azért akarom válaszolni, hogy a szók értelmezései körül létező különböző felfogások iránt némileg eltájékozódjunk, jóllehet előre megengedem, hogy sokban csalódom. Elvem, s úgy hiszem, minden igazi szótárírónak elve is az, *hogy a nyelvet nem szabad, nem lehet csinálni*; tapasztalásom pedig arról győződött meg, hogy a mi szótáríróink bátrabbaeskán forgolódnak a nyelvcsinálás körül, mintsem kellett volna. Ez a tapasztalás kénytelen a kútforrások közt is válogatni; s a mik 1830. óta kijöttek, azok többnyire a szócsinálás vétkébe részesültek vala. Így lett p. o. hogy az *aba* szót is úgy magyarázták a hogy. *Aba*, mint nomen proprium, lehet = apa; az *aba-posztó* pedig hogy *honi posztót* jelentsen, arra nincs bizonyítékunk; sőt inkább a török nyelvben is előfordúl, a melybe az arab nyelvből jutott, s **عَبَا** (*aba*) így van értelmezve a Dictionnaire Turc-Français-ben (par Kieffer et Bianchi): »1. espèce d'étoffe grossière employée pour les manteaux; 2. vêtement de derviche«. Ez már nagyon kétség teszi az *aba*-nak honiságát. A történeti kutatás kénytelen tehát utána nézni, vajjon e szó nem a törökök által kapott-e fel nálunk? mint számtalan más szó, p. o. a *huszár* is, mely alkalmasint azonképen jutott hozzánk, mert **حازر** *hazir* teszi: »in bello carens casside et lorica, vel clypeo«, többesben *huzzar* = könnyü lovasság. Én tehát czitromot mernék egy burgonya szemre vetvén fogadni, hogy a *huszár* szót nem lehet így értelmezni: *hűsz-ár*, mint szokás. — — No, de ezek arra valók, hogy kételkedni tanuljunk: úgy is eléggé csalatkozhatunk.

Elfogadom az *aczél-fürdőt*, mint a német »Stroh-wittwer« szót, az illetőkre hagyván a felelősséget.

Fontosabb az igazi magyar szók etymológiája, s erre nézve a szótárban a *föde* szót sem venném be, mert az csak *födél* lehet. Mint műszó előfordulhat *föde* is, mert a műszók valóságos *kütegek*, de mint ilyenek a szótár pathologicus részében csakugyan helyet igényelnek.

Reményilem, hogy rossz néven nem veszi a mit írtam, s maradok

Tekintetes Úrnak tisztelője

Hunfalvy Pál.

RÓNA BÉLA.

ATILLA BIBLIOGRAPHIÁJA.

— Második közlemény. —

I.

K É Z I R A T O K.¹

55.

Iuencii Celii Callani dalmate incipit Atilla rex Hunnorum. Kezd.: Hunni qui et vavares (!)... Vége: confoffus interiit.

* A *vicenzai* Biblioteca Bertoliana (községi könyvtár) XV. századi hártycodexe. Fondo Gonzati. Nro 6. 1—4 levél.

56.

ESTOÏRE D'ATÏLE.

Kezd. (p. 19):

A Près ce que noftre feignor iefu crist nafqui e fu pe || nez e mort apofltre furèt mout efgare. Mes apres || ce que il fu refufite^z se recõftererèt il mout qe il le || uirent e parlerèt alui maintes foiz. Mes li iors de la pē || tecofte donoit nostre fire afes apofltre fa grace efa beni || zon^z eli faint esperit donoit il azafcū^z qe il laouièt ueu || aler ou cielz le iors de lafcenfion. E de lors en auāt prift || calcū^z fa uoie efen alerèt parmi le mōde preechāt le nōs || de iefu crift ede tout ce que il uirèt e oirent de luy. Mon fei || gnor faint pierre fen ala en antioche / ||

Vége (p. 44):

Panduecus q fui^z estoit dela mort del maïs def criftiēs ne puet pas fuir la mort del maïs def ongres. qe lors quāt il fu en ongre / corpifels lor corut fus a fa spee toute nue en fa mains / & li donoit parmi la tefte / fi li porfondoit dufq^z af denz. de ce furèt ongres ml't corociez / mes il ne le porèt amendier. Deo gratias.

* A *velencei* San Marco könyvtár XIV. századi, miniatureökkel díszített codexe. Clas. X. Cod. XCVI. 4-r. 25 levél (p. 19—44). Elébe kötve, egy szintén XIV. századi krónika: »de edificatione Pataviae urbis.«

¹ Ld. e folyóirat 230—242. l.

57.

f. iij.

H Ec Est Cronica Venetiaꝝ ꝑ annos Dñi nri yhù xpi Diuifa
 9tinēs inter ipsaꝝ primo Qualit' Riuòaltina Ciuitas Ciuitas (!)
 9fructa fuit uel hedificata / stb. (l. bōv. Valentinellinél: Bibliotheca
 manuscripta ad S. Marci Venetiarum. Venetiis, 1873. VI. 169).

f. iiij—vi.

De hedificatione minoris troie. — De Jafone. — Hedificatio mino-
 ris troie. — Deftructio troie maioris. — De hedificatione Romane Vrbs.
 — Habitatio Anglie. — Habitatio Fræcie. — Hedificatio Neapolis &
 terre gaiete. — Confrutrio Verone. — Hedificatio prime Venetiè et
 etiam patauie. .1. padue. — Habitatio Sicilie. ac etiam Tuscie. — Inha-
 bitatio Calabrie. — Hedificatio / Altilie-Oppitergy / Aquilegie. 9cordie /
 & Afyli.

f. vij—ix. »Attila flagelū dei de panonia oriūduꝝ q̄ fuit rex hūnoꝝ
 .1. hungaroꝝ — ¶ Iste Attila flagelū dei nomē afūpfit. . . .«

Hedificatio Riuoalti — Hedificatio Methamauci et similiter Albiolē /
 pelestrine & Clugie. — Hedificatio Gradi. — Deftrutio multaꝝ ciuitatuꝝ
 ꝑ Attilam (Valentinellinél i. h. hibásan: Atilam) — Confrutrio Caprolaꝝ.
 — Hedificatio ciuitatis Heracliane. — Hedificatio Equali. — Hedificatio
 Torceli Maiurby / Burani / Amuriani / 9ftanciaci & Aymani. — Con-
 frutrio Brondoli. — Deuāfatio multaꝝ ciuitatuꝝ facta ꝑ atilaꝝ. — Mala
 finis atile. — Hedificatio multaꝝ ciuitatū. — Tranflatio sedis aquilegie
 In Graduz.

Kezdeté:

I VXTA Noftroꝝ Antiquoꝝ Narrationes Duas reperitur Ciuitates
 Venecie nūcupatas . . . .

Vége: ufqꝝ in hodiernam diem elligitur dei gratia permittente.

* A *velencei* San Marco könyvtár XIV. századi hártya codexe; f. III—X.
 Clas. X. Cod. XXXVI. a.

58.

(*Cronica di Venezia, fino all' anno 1040.*)

I. Del exordio della cronicha della nobel citade de Venetia della
 fua provincia et deftreto

II. Come dapo la paffion de X̄po i difcipuli andò ꝑ lo mondo
 femenando la fede de effo Jefu X̄po et como San piero fo el primo
 papa et è fato mention de tuti quelli che fono ftadi nel papado dapo
 de San Piero fin a San Silueftro che batizò lo re imperator Coftantin. . . . .

IX. Come fan Remarchuor e fan Fortunato molto amplificò la
 fede criftiana in aquilegia et per la marcha trivisana et de fanta Iuftina

X. Dela Conception e nafcimento de Atilla che fo Re de Ongaria
 potentiffimo pagano et infidele perfecutore della fede xp̄iana

XI. Come Re Attila comenzò a far efercito contra i xp̃iani

XII. Come Re Attila combatè con limperator de Conftantinopoli e come el conquistà e deftruffe tuto dalle parte verfo tramontana fino al mar oceano

XIII. Come lo imperador de Roma e Theodorigo Re de Alemanj fece grande exercito contra Attila e come Re de Atilla feze veder per forte fel doveva effer venzedor dela batalgia

XIV. Como fo apizata la crudeliffima batalgia infieme xp̃iani e pagani nella qual fo ferido el Re de Alemannj e fi fo morto

XV. Como el figliol del Re Alemagna fe meffe in ponto contra Re Atila per vendichar la morte del fuo padre e lo imperador lo inganò e fexelo tornar in Alemagna a incoronarfe in luogo del padre

XVI. Comò Re Atila tornò in panonia e rinfresco le fue zente e vene in Italia

XVII. Come Re Atila meffe campo alla cità de Aquilegia e combateva a corpo a corpo cum Manapo Re de Aquilegia e como la cità fo prefa e deftruta per la qual deftrucion la cità de Aquilegia fo edificado el luogo de Grado che fo la prima habitacion fata in la provincia de venicianj

XVIII. Como Re Atila con le fue zente fe acampò intorno la citade de Concordia e Re Janus re de Padova era in Concordia con gran cometiva et infieme concordà Re de Concordia e con le fue zente infina della città a combater contra l' exercito al Re Atilla. E como la cità fo prefa e deftruta e per quelì de Concordia che fuzi ale maxine arivò a Caurle e li edificò quel luogo facendo li le fue habitacion in el ftreto venetiano

XIX. Dapò deftruta Concordia Re Janus fe reduffe in Altim con le fue zente e li fe aparechiò combattere contra Atilla e da poi Atilla deftruffe quelì luoghi dei monti de Feltre e de Belum per la qual zente fo edificado Cita Nova

XX (Hiányzik.)

XXI. Come Re Atila deftrufe Afolo Ouderzo e Treviso i populi di quelì luogi scampò e vene nele fitti venitiani e fi edificò una beliffima citade e meffeli nome Jefolo per amor de Afolo

XXII. Come Re Atilla combatè la citade de Altin e combatè con Re Janus a corpo e como el prefe la cità e derupalla e quele zente fuzi alle ifole e luogi de venitiani et habitò Rivo Alto e fi edificò Torcelo, Mazorbo, Buran da mar e Muran e femenadi coftorj per molti luogi in quele contrade

XXIII. Chome Re Janus tornò in la fuo citade de Padoa e fi mandò fuora tute quele perfone che non erano fuficiente ad arme le qual fufo l' ifola de rialto e molte altre ifole circumftante et in malamocho e come le zente lonbarde verono in fufidio da Padoa e le dure batalgie ne fo e come Re Janus combatè con Atilla e fi lo avenfe et ala fin prefe la cità de Padoa

XXIV. Come Atilla messe campo intorno a Rimano e li fu durissime batalgie e si fo dado de molte sconfite Re Atilla perchè la terra era focorfa per el Re Janus con le fue zente e per molte altre zente de Itallia e Rimano fo deliberado dala furia de Atilla fragelon dei

XXV. Atilla laffe infinuo che la morte lo seguitava, e lui per scapolarla se deliberò de alcider Janus e mandoli uno messo che voleffe effer dalla parte sua e poi el mandò a defidar ala bataglia e trambe le parte se aparechiò per combater

XXVI. Come Capicello il qual fo doxe de Aria e signor de Ravena fuzì per mar e permesse le zente greche alla destrucion de pagani in Valachia

XXVII. Capitolo che fa mention dela prefa de Comachio e de una durissima bataglia fo a Rimano al ponte et de una gran rotta che hebe re Atilla dai christiani

XXVIII. Come Re Atilla con fo baroni fece deliberation a dar una zeneral bataglia alla cità de Rimano e quelli della citade se levò avanti di e afaltò el campo de Atilla e fece de durissime bataglie e fo destruto molto lo exercito de Atilla et fo in quel dì la cità de Rimano in pericolo de effer prefa

XXIX. Come Re Atilla mandò uno messo a Re Janus per volerlo in suo campo et exercito e la sua fede pagana e la viril risposta li fece Re Janus

XXX. Come Re Atilla per astutia se vestì le vestimente d' uno pelegriano e cautamente intrò nela citade de Rimano fenzando de limonifar per le porte domente ch' el trovò Re Janus che zugava a scachi et aspetando Atilla el tempo de poderlo alcider e Re Janus el discoverse et taglioli el capo, e li finò sua vita, e dapò questo cafo Re Janus vivete un mese e non più

XXXI. Come le zente pagane per la morte de Atilla rimase confuse e fexeno Pandiocho signor del suo exercito et fugendo de note se retrasse dalo affedio e fuzì per la marchia

XXXII. Come i christiani seguitando i pagani se imboscò et affaltò quelli facendo de grandissimi dani et feceno con loro grande bataglie

XXXIII. Como i christiani e greci che erano stati in Valachia se fcontrò in le zente pagane che erano condute per pandiocho e come el ditto per cautela mandò a defidar alla bataglia Erarlo filgiol del imperador delle zente greche

XXXIV. Come el se cominciò la bataglia apizar tra Xpiani, greci e latini contra li pagani onde li pagani hebene de grandi dani e mal menati e fuzì de loro uno grande Conduetiero per nome Gropizello e nela bataglia fo prefo Eradio capetanio de greci el qual fo rescoso dala fo zente

XXXV. Chome Pandiocho capetanio de lo exercito de pagani fortivamente scampò con una parte del exercito e laltra parte infenivemente lassò el campo

XXXVI. Come troiani vene in queste parte a fabricar e loro fono i primi venetiani

XXXVII. E seguita dei ditti troiani

XXXVIII. Come i troiani se converti in la fede chriftiana

XXXIX. Come per le preghiere de ms. Santo Agustin vefcovo de Rezo quela cità rimafe non diftructa per Atilla el qual passando apreffo de quella con el fuo exercito non have vifion de effa

XXXX. Come dapoi deftructa Aquilegia fo edificado la cità de grado per quelli da che Gradenigo de i principali tribuni de Agulia

XXXXI. Come la rezina de Padoa fo la prima che vegnisse ad habitare in le ifole dove è prefente la cità de Venexia

L. Questo è el trado de quello segui da poi la morte de Atilla flagelum dei pagan crudelissimo el qual fo Re de Ongaria et destruffe itallia deteli molte perfecution come per avanti havete intefo — In 428.

* A *párizsi* Bibliothèque Nationale XV. századi hártya-codexe. Cod. it. Nro 1215. Összesen 163 §, melyek legnagyobb részének nincs czíme. Végén csonka.

59.

Kezd.: Capitolo primo de lo Exordio de la cronicha de la nobil cita de uenetia et de la fua prouintia et deftretto.

Capitolo fecondo come dapoi la pafsiõ de x̄po i difcipoli andarono p̄ lo mōdo feminando la fede de efso yhu x̄po. . .

Capitolo decimo de la conceptiõ et nafcimento di attila che foro re de ongaria potentissimo pagano et infidele p̄fequatore de la fede chriftiana :

Kezd.: Ma quando i pagani de ongaria et de le altre contrade uetteno chel fanto batefmo e raza tanto multiplichado p̄ italia. . .

Capitolo vndecimo Come el re attila comincio a far Exercito contro chriftiani :

Capitolo xij. come el re attila combatte con lo imperador de Conftãtinopoli et come el conquifto et destrufsè tutto da le parte uerfo tra montana fin el mar oceano.

Capitolo. xiiij. como lo imperator de roma et teodorigo re de alemani fece grande exercito contra attila et come el re attila feze ueder p̄ forte fel doueua efser uincitor de la bataglia :

Capitolo xiiij. come fo apizata la crudelissima battaglia in fieme chriftiani et pagani ne la qual fo ferido el re de alemani et fi fu morto.

Capitolo xv. como el figliol del re de alemagna fi mefse in ponto contra il re attila p̄ uendichar la morte de fuo padre et lo imp̄ator lo ingano et fezelo tornar in alemagna ad incoronarfe in luogo del padre.

Capitolo xvj. Como re attila torno in panonia et refrefcho la fua zente et uenne in italia.

Capittulo xvij. come il re attila mefse campo ala cita de aquilegia et combateua a corpo a corpo con Manappo re de aquilegia et como la cita fu prexa et diftrutta ꝑ laqual deftructiō fu edificado il luogo de grado che fo la prima habitation facta in la prouincia de uenetiani :

Capitolo. xvijj. come re attila cū le fue zente fe a campo intorno ala cita de concordia et el re Janus re de padoa era in concordia con gran comitiua et infieme concordia re de conchordia et con le fue zente infina de la cita a combater contra lo exercito del re attila et come la cita fu prexa et deftructa et per quelli de conchordia che fuzi ale marine ariuo a chaurole et edifico quel luogo faciando li le fue habitation in el deftretto uenetiano :

Capitolo xx. Come Re' attila deftrufse affolo Vderzo et trevixo. . . (stb. innét kezdve a fejezetek czímei azonosak a fõntebbi codexével).

* A *velencei* San Marco könyvtárban, hova Girolamo Contarini gyűjteményéből került 1843-ban. XVI. századi eredeti papír kézirat : Clas. VII. Ital. Cod. DCCXCIV.

60.

(Chronica de Venetia.)

Qua comenza la venuta delle nobel fameglie et chafate de Venetia zoè quelle che vano ali Confegli de Venetia et dove le vene et dove fu la fua origine et quelli hanno edificato chiefe et etiam el manchar de alcune de quelle come appar qui de sotto

p. 1. Noi vederemo come Attila flagellum dei pagani grudeliffimo nacque et per che modo el vene al mondo. . . .

Vége (p. 146^b): Spende quefta terra comunamente da ducati 60.000 al mexe in tempo de pace, e in tempo de guerra da ducati 80.000 fina 100.000 al mexe, li qual denari sono trati da l' intrade et facultà de citadini de Venetia mettandoli graveze

* A *párizsi* Bibliothèque Nationale XV. századi, jól megtartott papírcodex. Cod. it. Nro 337.

61.

f. 124—128. ISTORIA DÌ ATTILA FLAGELLUM DEI.

Kezd.: Noi uedremo chomo atila frazelo dei. . .

Vége: siando chapitado ĩ ongaria el mori. Finis.

* Az *oxfordi* Bibliotheca Bodleyanában, papírcodex a XV. század végéről, mely összesen 202 levélre terjed, ld. Catalogo dei Manoscritti Italiani che sotto la denominazione di Codici Canonici Italiani si conservano nella Biblioteca Bodleiana a Oxford, compilato dal Conte Alessandro Mortara. Oxonii: e typographico Clarendoniano. M. DCCC. LXIV. 4-r. p. 239.

62.

De edificatione alme ciuitatis Venetiarū: et Ducibus.

Kezd.: Anno martiamis (!) tertio .i. anno dñi. 452 Atila (Valentinellinél: Bibliotheca manuscripta ad S. Marci Venetiarum, VI. 197, hibásan: Attila) italiā ingrefsus / omnes pene ciuitates aut diruit aut incendit: Hic .N. hafdrubalis hūgarie regis nepos ex fi: " I po" creuit et probitate armorū E pānonia .N. egrefsus circa mare pertranfýt Traguriū. Sebenicū. Sardonā: Jadriť. . . .

Inde (t. i. Muranóból) tranfuit Atilla paduam Rex vero ciuitatis padue iam miferat reginam cum filijs fuis ad mare: qui in infulam defcenderunt: que dorfum habebat ualde durum: et ufqz hodie fic nominatur illa pars venet. ibique de lignis fecerunt oratorium ad honorem S. raphaelis vbi regina continue orabat pro regis salute.

Vége: munitifsimū atqz inexpugnable cui9 et tempore (itt megszakad a kézirat).

* A *velencei* San Marco könyvtár XVI. századi papir-codex; f. 12—25. Clas. XIV. Cod. CCLV. Valentinelli nézete szerint (i. h. VI. 197) e művet alkalmasint Paruta Bertalan, a velencei sz. Gergely monostor apátja írta.

63.

Comincia l' argomento nono della nobiltà di Padoua dedotto dalle forme del || fuo gouerno: & in questo capitolo si dimostra, a quali Re, e nationi li Pa- || douani fiano ftato foggetti dopo la distruttione di Padoua fatta da At- || tila infin' ad Henrico quarto, che gli donò la libertà, & infino a che tempo || durò il gouerno delli fuoi Confoli.

Si proua, che la città di Padoua è stata in libertà dal tempo della edificatione || di Venetia infin' alla sua prima distruttione fatta da Attila.

DELLA FELICITÀ DI PADOVA || DI ANGELO PORTENARI
PADOVANO AGOSTO. || LIBRI NOVE, . . . || IN PADOVA PER PIETRO
PAOLO TOZZI. 1623. 2-r. p. 123—124, ill. 364—367.

* A *pádovai* Museo civico (Biblioteca municipale) könyvtárában, XVII. századi eredeti kéziratban.

64.

Edificatione di Venetia. Venuta d' Attila. Opinione diuerse de' scrittori circa l' origine di Venetia.

CRONICA DI ANTONIO ROSSATO BIDELLO DELLO STUDIO DI PADOVA. p. 29. 30.

* A *pádovai* (községi) Museo civico könyvtárában, In. 4-r. XVII. századi kézirat. A mű 72. lapjáról megállapítható, hogy szerzője 1626-ban írta.

II.

NYOMTATVÁNYOK.¹

1800-ig.

I. (*Il libro di Atila.*)

Atila, flagellum Dei vulgar. Venetiis, Melchior Sessa, 1507, in-4.
(Czímlapon fametszvény a Morgante egyik kiadásából.)

* Catalogue de la Bibliothèque de M. L. * * * * (= Libri). Paris, 1847.
N° 2219. p. 350.

*

= **Atila flagellum Dei vulgar.**
Incomincia il libro di Atila:
elquale fu ingenerato

da uno cane. Et poi mentre la madre
se marito a uno barone dalquale
Atila nascete. Et come destruf
se Altino & molte altre cit
ta. Et in quel tempo
fu principia /
ta Vene
tia.

(Fametszvény.)

Czímlap mögött lapfő (A₁^b):

¶ Incomincia le rubriche ouero tabula sopra la seguente opera chiamata Atila flagellum Dei Che tanto adir Atile quanto e adir destructione & morte de li christiani, elquale comincia dal nascere del dito Atila, & dela destructione che fece in Italia fin ala sua morte, & come fu morto per le mane del're lano re de Pataffia, & he molto deletteuole da leggere a chiaschaduna perfoua (!).

A₃: ¶ INCOMINCIA Il libro di Atila, elquale fu ingenerato da' uno cane. Et poi mentre la madre se marito a uno barone dalquale Atila nascete. Et come destrusse Altino & molte altre citta. Et in quel tempo fu principiata Venetia.

12-r. A₁ — D₈ 32 lap.

¹ Ld. e folyóirat 242. l.

D₈^a ¶ Atila persecutore della christiana fede. Primamēte uēne uerfo Aquilegia nel tempo de papa Leone & de Odopio imperatore deli christiani. Laqual citta ifem bre con molte oltre citta, castelli, e forteze nella fertile e bella Italia deftruffe. Li habitatori deli ditti luochi fu giendo la fua canina rabia ad modo che abandonādo le lor dolce patrie peruenero ale prenominate ifole, nelle q̄le fu edificata la potentissima famofa & nobile citta di Venetia laquale Idio per la fua pieta mātenga felice & profpera uictoria per mare & p̄ terra longo tempo in fecula feculorum. Amen.

F I N I S.

¶ Stampata in Venetia per Iōāne Tacuino
da Trino nel. M. D. XXIII.
Adi. 8. Luio.

* Teljesen ismeretlen unicum a parmai Biblioteca Palatinában.

= ATILA FLAGELLVM DEI || VVLGAR ET NVOVAMENTE ||
STAMPATA. (Metszvény: egy nő jobbjával az ostensoriumot mutatja fel, baljában nagy keresztet tart; a mennybolt felhői közt: FEDE)
Stampata in Venetia per Matthio Pagan in || Frezaria, al feugno della || Fede.

f. 2. lapfő: INCOMINCIA IL LIBRO || DI ATILA: ILQVALE FV || generato da vno Cane. || ET POI MENTRE LA MADRE SE MA-
ritò à vno Barone dal quale Atila nascete. Et co- || me deftruffe Altin,
& molte altre Citta. || Et in quel tempo fu principiata Venetia.

f. 28^b.

ATila persecutor della christiana fede. Primamente venne verfo Aquilegia nel tempo de Papa Leone, & de Odoppio Imperatore de gli Christiani. Laquale Città insieme con molte altre Città Castelli e fortezze nella fertile & bella Italia deftruffe. Li habitatori de gli ditti luoghi fuggiendo la fua cagnina rabbia abbandonorno le loro dolce patrie

peruenneno à le prenominate Ifole: nelle quale fu edificata la potentissima famofa & nobile città de Venetia, nelli anni del Signore del CCCC. XXI. Laquale Iddio per la fua pietà mantenga felice & prospera, & vittoriosa per mare, & per terra longo tempo.

F I N I S.

f. 29. lapfő, mint czím:

SITTO E FORMA DELLA || CHIESA DI SANTO MARCHO ||
pofta in Venetia. (Kép.)

f. 30.^b lapfő:

INCOMINCIA LE RVBRI- || CHE OVER TABVLA SOPRA LA SE- || quente opera chiamata Atila flagellum Dei. || Che tanto è à dir Atila quanto è à dir deftrutione & morte de || li Chrifiani. || EL QVALE COMINCIA DAL NASCERE || del ditto atila, & della deftruttione chel fece in Italia || fin alla fua moete (!): & come fu morto per le || mane del Re Iano Re de Pataffia || & è molto deletteuole da || cialchaduna per- || fona.

K. 8-r. címlappal együtt 31 számozott levél; a 32-ik tiszta. (A₁—D₈).

* Teljesen ismeretlen, a XVI. század közepéről való nyomtatvány, a velencei San Marco könyvtárban.

5. (*Callimachus.*)

Philippi Calimachi Experientis Athile Vita. 1489.

* Ezen alkalmasint elveszett (l. a mult füzet 245. l.) kiadásról a következő becses adatokat leltem a florenzi nemzeti könyvtárban:

>Gerardo de Lisa parte da Trevigi. Si porta in varie Venete Città a stampare (t. i. Vicenza, Venezia, Civald del Friuli, Udine), e poi ritorna in Trevigi, e quali libri stampasse.

. . . Ma Gerardo ritorna in Trevigi e nel 1489. di stampare si studia = *Philippi Calimachi Experientis Athile Vita* = Q. Emiliano Cimbriaco la pubblica: *ut Georgio Hellecher Portunaonica Urbis Praefecto, et Princivallio Mantica obsequeretur*: Precede alla Storia del Cimbriaco un Protrepticon in Versi Latini. Succede a questi una Prefazione dello stesso Cimbriaco all' Imperatore Massimiliano I. allora Re de' Romani = *Quintius Aemilianus Cymbriacus in Athilæ Calimachi auscultationem ad Maximilianum D. Phederici Caesaris F. Rom. Regem Augustissimum* = indi alcuni versi dello stesso Poeta in lode dell' opera che incominciano:

*Athila Calimachi Regem Visure Quiritum
Carpe iter & Fausto limina tange pede.*

Il Cimbriaco ebbe da Calimaco stesso l' Autografo, che egli diede allo Stampatore: *Cæterum ego illius opusculum quum impressoribus dandum esset de archetypo auscultavi* = dopo la storia del Calimaco di Attila vi è un Epigramma del Cimbriaco a Lazzerino Riminese chiarissimo Condottiere d' Armi de' Veneziani, e di poi alcuni versi dello stesso Poeta a Calimaco. Queste cose tutte sono stampate co' caratteri, e forme da Gerardo di Fiandra usate nel ritorno ch' egli fece in Trevigi, e perciò da Apostolo Zeno si vuole stampato in Trevigi, e da Girardo de Lisa circa il 1489, sebbene non vi sia data nè di anno, nè di luogo, nè di nome dell' Impressore. Io però ne dubito, e molto inclino a crederlo stampato in Pordenone, assai di peso facendo il leggere dedicata questa opera dal Cimbriaco per la stampa al Capitano di quella Città, ed al Mantica, uno de' primi personaggj di questa. Quest' opuscolo così ben stampato si possedeva dal Zeno, che due codici mss. in carta pecora di esso poema scrive nelle Vossiane di aver veduto nella Estense uno, e nella Fontaniniana di S. Daniel l' altro. <

Memorie Trevigiane sulla tipografia del Secolo XV. Per servire alla storia letteraria e delle belle arti d' Italia. Venezia presso Francesco Andreola 1805 4-r. p. 58—60.

27. (R. degli Ariminesi.)

= ATTILA || FLAGELVM DEI || Tradotto dalla Cronica, per Rocco de || gli Arminefi Padoano. || Oue fi narra come ATTILA fù generato || da vn Cane, & di molte destruttioni fatte || da lui in Italia.

(A király, mellképen: pánczéiban; fején ötágú korona, sas orra, nyitott szája, hegyes füle, bajusz, kecskeszakáll; bal kezében rövid, egyenes kard, melyet szakálla felé tart.)

In PADOVA, per Sebafiano Sardi. || Con Licenza de' Superiori. || K. 12-r. (A₁—B₁₆) 32 lap; végén: »L' opera è Fogli 4.«

* Teljesen ismeretlen XVII. századi nyomtatvány a parmai Biblioteca Palatinában.

ATTILA || FLAGELUM DEI || Ove fi narra come detto Attila fu generato || da un Cane, e || di molte Guerre e difruzioni da lui fatte nell' Italia. || Tradotto dalla vera Cronica || PER ROCCO DEGLI ARMINESI || PADOVANO. ||

(A király arczképe hitvány fametszvényben, Remondini után, keret nélkül. Felül: ATILA FLAGELVM || DEI).

IN TREVISO || Preffo Antonio Paluello || Con permiffione.

K. 12-r. 24 sztl n lev. (A₁—B₁₂).

* Antonio Paluello ponyvairódmű kiadó a múlt század végén, kinek a padovai Biblioteca municipale-ban e művel egybekötött kiadványai közül egyetlenegy sincs évszám.

= ATTILA || FLAGELLUM DEI || Ove si narra come detto Attila fu generato || da un Cane, e di molte Guerre, e || distruzioni da Lui fatte nell' Italia. || TRADOTTO DALLA VERA CRONICA || PER ROCCO DEGLI ARMINESI || PADOVANO.

(A király képmása Remondini-féle metszvényben: ATILA FLAGELVM || DEI felirattal.)

IN TREVISO, ||— Preffo Antonio Paluello, || Con Licenza de' Superiori.

12-r. 24 l. (A₁—B₁₂).

* XVIII. századi nyomtatvány, melyet Valentinelli, a híres velencei könyvtárnok nyomán (Bibliografia del Friuli, p. 106) mult közleményemben (I. 257. l.) 1583-ra vettem föl. Azóta kezemben volt a velencei San Marco könyvtár példánya, mely első pillantásra megismerhetően mult századi nyomás. Valentinellit az vezethette félre, hogy e példányra kívül ez van írva: »Fu stampato in Ven^a, 1583.«

42. (Corneille.)

ATTILA || RE' || DEGLI UNNI || TRAGEDIA || DI || PIETRO CORNELIO || IN BOLOGNA, MDCCXV II. — || PER il Longhi. Con lic. de' Superiori. 12-r. 115 lap.

* A bolognai Biblioteca comunitativában.

= * *Attila Re Degli Unni*. Tragedia di Pietro Cornelio, tradotta (in prosa). — in Bologna per il Longhi, (senz' anno) in 12. — (Musica) d' Incerto.«

* Drammaturgia di Lione Allacci Accresciuta e continuata fino all' anno MDCCLV. In Venezia MDCCLV. 4-r. p. 128.

= ATTILA. || TRAGEDIA. ||

Tragedie Di Pier Cornelio Tradotte In Versi Italiani Con l' Originale a fronte Divise In Quattro Tomi. Tomo Terzo. In Venezia, MDCCXLVIII. — *Appresso Giuseppe Bertella Nel Negozio Hertz. Con Licenza De' Superiori, E Privilegio.* p. 63—124. k. 2-r.

* A párizsi Bibliothèque Nationaleban.

= ATTILA, Roi des Huns, Tragédie. — 1667.

Oeuvres Complètes De P. Corneille Suivies Des Oeuvres Choies De Th. Corneille, Avec Les Notes De Tous Les Commentateurs. Tome Deuxième. A Paris, Chez Lefèvre, Libraire-Éditeur, ... M DCCC XXXIV. 4-r. p. 188—211.

52.¹ (Matteo Noris.)

ATTILA || Drama per Musica, || Da Rappresentarfi nel Teatro || GRÍ-MANO à SS. || Gio: e Paolo. || L' ANNO M.DC.LXXII. || Di Matteo Noris. — || CONSACRATO || ALLE ALTEZZE SERENISS. || Delli Signori || Principe, e Principessa || di Monaco, Duchi di || Valentinense, &c. ||

IN VENETIA M.DC.LXXII. — || Preffo Francesco Nicolini. || Con. Lic de' Sup. e Priuilegio.

12-r. Cziml. — Serenissimi Principi — aláirva: Venetia li 12. Febraro 1672. Matteo Noris. — Leggitore. — Argomento. — Interlocutori. — Scene. 6 sztn lev. + 1—68 l. (Legelől metszvény.)

Interlocutori: *Vandali*. ATTILA Rè de gl' Vni. Oronte suo Capitano. Lifo Seruo. — *Romani*. Valentiniano Imperatore. Onoria sua Sorella. Maffimo Patricio. Filistene Aruspice Filosofo. — *Franchi*. Teodorico Principe delle Gallie prigioniero d' Attila. Irene sua moglie. Torismondo figlio. Desba Nutrice d Irene. Appollo in aria sul Pegafo viuo.

La Scena si rapresenta in Aquileia.

Kezd.: TRombe Vandale,
Squarciate l' aria,

Vége: Cangiato è l' aspetto
Ceffato'l rigor.

* A modenai Biblioteca Estensében; Dott. Carlo Frati ottani könyvtárnok szerint unicum.

¹ Ld. a mult szám 269. l.

= ATTILA || DRAMA PER MUSICA || Da rappresentarsi nel Teatro di San || Bartolomeo. — || CONSECRATO || All' Eccellentiss. Sig. || MARCHESE || D' ASTORGA || Vicerè di Napoli, &c. || In Napoli per Carlo Porfile 1675. || Con licenza de' Superiori. ||

12-r. Czimlap + ajánlat »Gl' Armonici di Napoli« aláírással + Argomento 1 sztlan lev. + Interlocvtori Del Drama 1 sztlan lev. + 1—69 lap.

* A bolognai egyetemi könyvtár cimeliothecájában.

= »ATTILA. Dramma recitato nel Teatro de S. S. Gio. e Paolo di Venezia l'anno 1672. Poesia di Matteo Noris, Veneziano. — Musica di D. Pietr' Andrea Ziani, Veneziano, Canonico Lateranese. — *Replicata l' anno 1678 nel Teatro Formagliari di Bologna.* — Musica dello stesso Ziani.«

* Drammaturgia di Lione Allacci Accresciuta e continuata fino all' anno MDCCLV. In Venezia M DCC LV. Presso Giambattista Pasquali. 4-r. p. 128.

53.

Attila, dramma in musica recitato nel Regio Ducale Teatro di Milano l' anno 1677. (di Ascanio Lonati milanese.) Milano, per il Malatesta. 12-r.

* Idézi: Quadrio, i. h. III. p. II. p. 477. s utána G. M(elzi): Dizionario di opere anonime e pseudonime di Scrittori Italiani. Milano, 1848. I. 97.

54.

§. IX. Mars de mutata in terram Filia Hunna conqueritur; Jupiter eum folatur, & futurum Hungariæ Itatum edocet; uti & cum Regem futurum; qui Hunnæ velamen capitis repererit. Attila, & Buda ad quærendum id fe accingunt. — §. XI. Attila, & Buda inveniunt Hunnæ Diadema in Turri; de regno inter fe litigant. — §. XII. Buda ab Attila interficitur, caput ejus reffectum mutatur in rupem, Sicambria Nympha in Urbem Budam. Dicitur siquidem urbs Buda ex Sicambriæ antiquæ urbis ruderibus extracta (!). — §. XV... Attila in Leonem. Cassis illius in Cassoviam (a város latin neve Atilla »cassis«-ától ered).

Metamorphosis Hungariæ. Seu Fabulosa Regionis, Præsidiorum, Aliarumque Rerum Quarundam Memorabilium Origo. Honori... Dominorum Neo-Baccalaureorum, Dum In Alma Archi-Episcopali Univerfitate S. J. Tyrnaviensi Primâ AA. LL. & Philofoph. Laureâ Condecorantur. Promotore R. P. Colomanno Riezinger è Societate Jesu, AA. LL. & Phil. Doctore, ejusdemque Professore Ordinario Ab Humanitate Tyrnaviensi Dedicata. — Tyrnaviæ, Typis Academicis. Per Fridericum Gall. Anno M. DCC. XVI.

* Példányomon egykorú irással; »Auctore Petro Schetz e S. J.«

55.

+ ATTILA + REX + (Érem előlapja, melyen a király Jovius-féle mellképe; szarvai helyén azonban, bizonyára félreértésből, mintha fel lenne sütve a haja). A QVILLEA. (Hátlap. — Rézmetszvény.)

Matthiae Belii De Vetere Litteratvra Hvnno-Scythica Exercitatio. Lipsiae. Apvd Petr. Conr. Monath, Bibliopolam Noribergensem. MDCCXVIII. 4-r. Tab. IV. ad Sect. III. §. V. pag. 68.

56.

Gespräche In Dem Reiche Derer Todten, Vier und Funffzigste ENTREVUE, Zwischen Dem weltberühmten grossen TAMERLAN, Welcher von sehr geringen Herkommen gewesen, und sich doch biss zur Würde eines Kâysers, derer Tartarn und Mogols, empor geschwungen, auch fast gantz Asien bezwungen, und sich den ZORN GOTTES genen-net hat, Und Dem Grausamen ATTILA, Kônig derer Hunnen, der sich eine GEISSEL GOTTES geheissen, Worinnen die denckwürdige Historie dieser beyden Martialischen Männer, gantz sonderbare Begebenheiten, entsetzliche Schlachten, wie auch grosses Würgen und Blut-Vergiessen, ingleichen die Eroberung gewaltiger Länder, und sonst noch viele Lesens-würdige Dinge enthalten. Samt dem Kern derer neuesten Merckwürdigkeiten, und darüber gemachten sehr curieusen Reflexionen.

Leipzig, bei denen Cõrnerischen Erben, unter Hrn. Johann Schwabens Haus in der Grimmischen Gasse, 1723.

* 4-r. LIV. Entr. 402—478. I. Rézmetszetű czimképen Tamerlán és Atila, magyar díszruhában, fején koronával; jobbájában görbe kard, baljában koronás sasos zászló, vállán pantallér, oldalán tegeztartó. Az égbolton: cikázó villám, kard, seprő és üstökös, mint jelenségek. E szép kép alatt e vers:

*Erzittre Mensch vor Gott und nicht vor diesen Fürsten,
Ob man sie gleich den Zorn, und Geiszel Gottes, nennt.
Sie pflegten grausam zwar, nach Krieg und Blut zu dürsten;
Doch machte Gott der Noth durch ihren Todt ein End.*

57.

Gespräche In Dem Reiche Derer Todten, Fünff und Funffzigste ENTREVUE, Bestehende In einer Fortsetzung und Vollendung der vorhergehenden Vier und Funffzigsten, Zwischen Dem weltberühmten grossen TAMERLAN, Kâysern derer Tartare und Mogols, auch Herrns fast von gantz Asien, Und dem grausamen ATTILA, Kônig derer Hunnen, Worinnen lauter seltsame Begebenheiten, hohe Thaten, blutige Arbeit und gewaltige Unternehmungen, wie auch der Fall des Türkischen Kâysers Bajazeths, seine Gefangenschaft und erlittenes hartes Tractament, ingleichen sein elender Todt, enthalten. Samt dem Kern derer neuesten Merckwürdigkeiten, und darüber gemachten curieusen Reflexionen.

Leipzig, bei denen Cõrnerischen Erben, unter Herrn Johann Schwabens Hause, in der Grimmischen Gasse, An. 1723.

* 4-r. LV. Entr. 479—556. I Rézm. czimképen csákosüveges, farkasbőrös, salaváris és lódingos (kuruczruhás) vitézek csatája a törökkel, alatta a háború ellen szóló 4 soros vers.

58.

Faron: Dissertation au sujet de la bataille d' Attila. Paris, 1725.

59.

Algothus Scarinus, Professor Aboënsis: Attilae regis gentisque Hunnorum vindiciae. Aboë in Finnia 1730 »(secundum alios 1729. 8°.«

* »Auctor inquit in originem Hunnorum atque demonstrat, Attilam minime tyrannum fuisse, iniusteque vituperari ob superbiam, crudelitatem et perfidiam.« Meuselii Bibliotheca Historica. Vol. V. P. I. p. 343.

Scarinus Algothus első műve lehet. Igen ritka. Upsalában sincs meg, hol a szerzőnek 1732–1756-ig minden értekezése található, ld. Cat. Libr. Bibl. Acad. Upsaliensis. I. 805. V. ö. ezzel: »Algotti Scarini, Prof. Vpsal. *Attilae R. gentisque Hunnorum vindicias*, dissertationem academicam, qua de Hunnorum dicitur origine diligenter exposuisse, videre nobis non contigit.« Car. Andr. Belius: De vera origine et epocha Hvnnorvm, Avarvm, Hvngarorvm in Pannonia, Dissertatio. 4-r. Lipsiae (IX. Febr. MDCCLVII.), p. 6.

60.

Caput III. De gestis Hunnorum usq; ad regnum Attilae. Cap. V. De gestis Attilae. Cap. VI. De gestis Hunnorum à morte Attilae. — Imago Antiquae Hungariae, Repraesentans Terras, Adventus & Res Gestas Gentis Hunnicæ. Historico genere strictim praescripta à Samuele Timon, de Soc. Jesu Sacerdote. Cassoviæ, typis Academicis Soc. Jesu, per Joan. Henricum Frauenheim, A. 1733. 8-r. p. 169—209.

61.

Dissertatio De Nvmmis Atevlæ Regi Attilae Male Attribvtis. Qvam Lectionibvs Historicis Praemisit Christoph. Frid. Ayrmannvs, Primar. Philos. Et Histor. Profess. Bibliothecarivs Acad. Et H. T. Philosophorvm Ordinis Itervm Decanvs.

Giessae, Typis Eberh. Henr. Lammers. Acad. Typogr. Anno M DCC XXXIX. 4-r. 12 lap.

62.

Attila, Missis Acceptisque Legationibvs, Illustris. Ex Prisco Rhetore Sophista, Post Hoeschelii, Caroli Cantoclari, Henrici Valesii, & Philippi Labbei, Cvras, Edidit, atque Notas adiecit, Matthias Bel. Adparatvs Ad Historiam Hvngaricam, Decadis II. Monvmentvm I.

Posonii, apud Hæredes Royerianos. Anno MDCCXLV.

* 2-r. Ajánlva hg. Esterházy Pál Antalnak 2 sztlm lev. + 83 l. + Chronotaxis in Prisci Rhetoris excerpta de legationibvs 1½ sztlm lev.

63.

Dissertation historique et critique sur l'invasion d'Attila, Roi des Huns, dans les Gaules; où l'on trouve que ce Prince n'a combattu

qu'une fois en bataille rangée; que cette bataille s'est donnée en Champagne en cinq lieues de Troyes, dans la plaine de Merry sur Seine, — par Nic. Trasse Chanoine de Troyes.

Mercure de France, 1753. Avr. p. 16 — 47. Mai, p. 14 — 35. 12. r.

64.

Sur le prétendu Camp d'Attila, qui se voit près du Village de la Cheppe, à trois lieues vers le Nord de Châlons.

Recueil d'Antiquités Egyptiennes, Etrusques, Romaines et Anglaises, expliquées par le Comte de Caylus. Paris, 1754. IV. 332 s köv. l. 4-r.

65.

Geschichte der alten Germanier, Britanier. Aeltere Beschaffenheit der mitternaechentlichen Völker, Hunnen Attila's, Gothen, etc. von J. Semler. Halle, 1758. 4-r.

66.

Josephi Innocentii Desericii Hungari Nitriensis Clerici Regularis. Scholarum Piarum De Initiis Ac Majoribus Hungarorum ATTILA Videlicet Ejusque Decessoribus Proximis Liber IV. Tomus III. Opus Vel Ex Eo Gratum Futurum, Quod Palmares Lapsus Antilogias, Anachronismos Domesticorum Scriptorum Retegat, Et Avitam Hunnorum Historiam, Suae Chronologiae, Ac Nativo Ordini, Veritatique, Justa Cum Crysi, Et Illustrationibus Ex Optimis, Et Pervetustis Auctoribus Petitis Reponat.

Budæ In Hungaria, Ex Typographæo Leopoldi Francisci Landerer, Anno MDCCLVIII.

* 2-r. 6 sztlan lev. + 354 lap + Mendorum Emendatio 2 sztlan lev. A címelőző levélen Majores Hvgarorum feliratú nagy metszvény (S. Zeller Sc. Posony), öt arczképpel: »Bendecutz Pater Attilae II. R. Hunnor. in Europa.« »Attila V. in Europa Rex Hunnorum Medorum Dacorum Gothorum Metus Orbis Flagellum Dei.« (Atilla Nádasdy-féle arczképe, a sasos zászlóval) — »Balamber I. Rex Hunnorum in Europa.« — »Ottar. Patruus Attilae III. R. Hunn. in Europa.« — »Rovas IV. Rex. Hunnor. in Europa Patruus Alter.«

A 149. levél külön czímlap: »Josephi Innocentii Desericii Nitriensis Clerici Regularis Scholarum Piarum *Attila*: Qui Sit Libri IV. De Initiis Ac Majoribus Hungarorum Pars Altera.

67.

Josephi Innocentii Desericii Hungari Nitriensis Clerici Regularis E Scholis Pii De Initiis Ac Majoribus Hungarorum Liber V. Cujus Pars I. Complectitur Filios, Et Reliquias *Attilae*; Pars Altera Potior, Hunnos Abaros; Pars III. Potissima, Hungaros Usque ad Nativitatem Auspicatissimam D. Protoregis Et Apostoli Stephani Sanctorum Posteriorum Genearchae Tomus IV. Opus Quam Maxime Necessarium Ad Illustrandam, Ordinandamque, Et Suis Numeris Absolvendam Avitam Hungarorum Historiam: Ut Adeo (Procul Jactantia) Ingenti Domesticæ Rei Litterariæ Damno Futurum Fuisset, Si Lucem Non Adspexisset. —

Pestini, Typis Francisci Antonii Eitzenberger Civit. Typogr. Anno MDCCLX. 2-r. 256 lap.

68.

Mémoire sur le lieu où Attila fut défait par l'armée d'Aétius, lû à la Société littéraire de Châlons sur Marne le 5 Septembre 1764. par M. Sabbathier.

Mercur de France. 1765, Avril. T. I. p. 163—167. 12-r.

= Mémoire sur le lieu où Attila fut défait par l'armée d'Aétius. — Sabbathier : Recueil de Dissertations. Châlons sur Marne et Paris, 1776. 12-r.

* A Mercure de France-ban közölt értekezésnél jóval bővebb. A szerző szerint Attilát a châlonsi mezőkön verték meg.

69.

Thomislaus XIV. Rex Attilam fugat. Sebeslaus XV. Rex Graccos caedit, Hunnos reprimi.

Presbyteri Diocleatis Regnum Slavorum. Schwandtner: Script. Rer. Hung. Vindob. 1768. III. 484. 2-r.

70.

Ordinis Philos. In Acad. Vitebergensi Decanus Godofredus Avgvstus Meerheim Phil. Et LL. AA. Mag. Atque Ordinis Philosophici Assessor Ordinar. H. T. Comes Palatinus Caesareus Solemnia Conferendae Vtrivsqve Lavrae A. D. XVII. Octobr. c1010CCLXXXVIII. Philosophiae Et Artis Poeticae Candidatis Indicit Pavca Praefatus De Moribus Attilae.

Vitebergae Excudit Adamus Christianus Charisius. 4-r. 16 lap.

71.

Ueber Attila König der Hunnen. Eine historische Skizze. Balbach's Abschied geweiht von der teutschen Privatgesellschaft in Altdorf. — Link. Klenk v. Praun. Marperger.

Altdorf, den 26. Sept. 1780. 4-r. 4 sztl. lev.

* E kis mûrõl, mely Budapesten is meg van a M. T. Akademia könyvtárában, — Meuselius (Bibliotheca Historica, Vol. V. P. I. p. 344.) bizonyosan magán értesülés szerint, így ír: »Auctor huius plagulae, Theophilus Christianus Carolus Link, nunc causarum patronus Norimbergensis, eleganter ingenioseque Attilam defendere studet.«

72.

De Prima Expeditione Attilae Regis Hvnorum In Gallias Ac De Rebus Gestis Waltharii Aquitanorum Principis Carmen Epicum Saeculi VI. Ex Codice Manuscripto Membranaceo Optima Notae Summa Fide Descriptum, Nunc Primum In Lycem Productum, Et Omni Antiquitatum

Genere, Inprimis Vero Monvmentis Coaevis, Illvstratvm Et Adavctvm Friderico Christophoro Jonathan Fischer Icto Hallensi.

Lipsiae Svmtibvs E. B. Svikerti cl^o1^oCCLXXX. 4-r. Praefatio XIV. l. + 66 l. — A szöveg az 1333. versig van közölve.

= Prinz Walther von Aquitanien. Ins Deutsche übersetzt v. F. Molter. Carlsruhe, 1782. 8°.

* A föntebbi fordítása.

= Sitten und Gebräuche der Europäer im 5. und 6. Jahrh. Aus einem alten Denkmahle beschrieben von F. Ch. J. Fischer. Frankfurt a. O. 1784. 8°.

* Atilla élete és kora, jórészt Waltharius nyomán.

= De Prima Expeditione Attilae Regis Hunnorum In Gallias Ac De Rebus Gestis Waltharii Aquitanorum Principis Carminis Epici Saecvli VI. Continvatio Ex Manvscripto Membranaceo Optimae Notae Svmm Fide Descriptvm, Variantibvs Lectionibvs Et Omni Antiqvitatvm Genere, Imprimis Vero Monvmentis Coaevis Illvstratvm Et Adavctvm A Friderico Christophoro Jonathan Fischer Icto Halensi.

4-r. Lipsiae, Apvd Engelhard Beniamin Schwickert MDCCXCII.

Czímlap és Notitia Mstorum. 2 sztl. lev. + 34 l. — A szöveg az 1334—1452. versig közölve.

= De prima expeditione Attilae Regis Hunnorum in Gallias ac de rebus gestis Waltharii Aquitanorum Principis Carmen epicum seculi VI. — Molternél: Beiträge zur Geschichte und Literatur, aus einigen Handschriften der Markgräflichen Badischen Bibliothek. Frankfurth a. M. 1798. 8-r. S. 211—268.

= Waltharius. — Lateinische Gedichte des X. und XI. Jh. Herausgegeben von Jac. Grimm und Andr. Schmeller. Göttingen Im Verlage der Dieterichschen Buchhandlung. 1838. 8-r.

* 1—126. lapon közölve a latin eredeti, kritikai jegyzetekkel.

= Waltharius. — Monumenta Historiæ Patriae. Aug. Taurinorum, 1840. Scr. III. p. 133—136.

* Kiadta Provana, kitől ismertetés is van az előszóban.

73.

Atilla és Buda Trágédiája Öt Játékban. Bessenyei György Által. Posonyban és Kassán, Fűskúti Landerer Mihály' költségével. 1787.

Ajánlva: »A' Méltóságos Generalis Báró Ortzi Ur Ö Nagyságának, Nemes Abaujvármegye' Fő-Ispányának.« 8-r. 152 lap.

74.

Das Leben des Attila Königes der Hunnen, aus dem Englischen des Hrn. Eduard Gibbons, Esq. übersetzt.

Lüneburg 1787. Joh. Fried. Wilh. Lemke.

8-r. Czimlap; »Vorbericht« mely utóbbi alatt a dátum és a fordító neve: »Altona, den 17-ten März, 1787. A. H. W. v. Walterstern.« IV. + 132 lap.

* Gibbon: History of the Decline and Fall of the Roman Empire — Atilláról szóló két fejezetének fordítása vagy inkább átdolgozása. V. ö. Fischer: De prima expeditione Attilae regis, etc. Lips. 1792. p. 13.

75.

Atilla' nagy voltáról. (Montesquieu után) Szerémből, Vukovárról. S. S. — Mindenes Gyűjtemény, 1790. IV. 159—165. l.

76.

Átilláról vagy-is Eteléről. Sándor István. — Sokféle, Győrött, 1791. I. 37. 38. l. — (Etele tallérnagyságú ezüst pénzéről.) U. o. 1796. 220. l. (»Hogy Attila a magyaroktól Etelének neveztetett, azt a régiebb történetíróink bizonyítják. Priskus ugyan mindenütt Atilasnak nevezi, valamint testvérét Budát Bledának, s a fiát Tsabát Irnachnak, de ez a nevek el-változtatása a görög írók szokása vala mindég. Így Konstantinus Álmost Salmutzesnek, Árpádot Arpadesnek, Taksont Taxisnak, Sóltot Zultasnak nevezi.« 222. l.). — U. o. 1808. X. 110.

77.

ISTORIA NUOVA || D'ATTILA FLAGELLUM DEI, || O fia trionfo della Fede. (Atillának Remondini-féle képe fametszvényben, ATTILA FLAGELLVM || DEI felirattal.) BASSANO. || Con Licenza de' Superiori. k. 12-r. 12 lap.

Kezd.: Sorga l'alba lucente in fra le stelle
A ravnivare i candidi giardini;

Vége: Restate in pace ognun lieti, e contenti
E rendo grazie alla Bontà infinita.
Si scordaron di Padova i lamenti,
Che per Attila ebbe tal difdita.
E qui fu fine a tutti li miei stenti,
Che di cantar la mente fi è fvenita,
Perchè gli labbrí miei reftano afciutti;
Addio, vi lascio, e vi ringrazio tutti.

* Ponyva-irodalmi termék a pádovai Biblioteca municipale H. 4664. sz. colligátumában, melyben IL VALORE CONOSCIUTO című, szintén Bassanoban

1792-ben megjelent füzetke épen olyan nyomdai kiállítású, mint ez az ISTORIA NUOVA. Ezen keltezett mű alapján föltehető, hogy a jelen füzet szintén 1792-ben vagy a tájban jelent meg.

= Storia nuova d' Attila detto Flagellum Dei, o sia il trionfo della Santa Fede. Colle (év nélkül).

Kezd.: Sorge l' Alba lucente infra le stelle.

Vége: Che oggi serve ancor per sua memoria.

* Összesen 52 ottava.

= Storia nuova d' Attila stb. Bologna, alla Colomba, 1808.

* Említi Alessandro d' Ancona: Poemetti popolari italiani. Bologna, 1889. p. 284.

78.

Attila König Der Hunnen.

— — — — tristes habitus, obscaenaeque visu

Corpora: mens dura nunquam cessura labori

Claudianus Lib. I. in Ruf.

Von Fessler. (Metszvény: Ch. Sambach del. Cl. Kohl sc. V.) — Breslau. bey Wilhelm Gottlieb Korn. 1794. (Zerbst, gedruckt bey Andreas Füchsel.) — 8-r. 292 lap.

* A 121. lapon metszvény (Richter sculp: Vrdv.) »Attila auf dem Schaulplatze«. Ezen Atilla szarvakkal ábrázolva, a következő megjegyzéssel: »Die Hörner waren auf den Bildnissen der Alten das Symbol der Kraft und der Macht.«

= Attila König der Hunnen v. I. A. Fessler, m. K. n. Fig. von Kohl. Breslau, G. Korn, 1806. N. 8-r.

= Gemälde aus den alten Zeiten der Hungarn. Von Dr. Feszler. Erster Band. Külön címlap: Attila König der Hunnen. Von Dr. I. A. Feszler. Neue verbesserte Auflage. Carlsruhe. 1809.

8-r. Czímlappal együtt 280 lap.

79.

Del Nascimento Di Attila Re Degli Ungheri Novella di M. Sebastiano Erizzo ora per la prima volta pubblicata.

Le Sei Giornate Di Messer Sebastiano Erizzo. Londra. Presso Riccardo Bancker. 1794.

8-r. 407—422 l. Kezd.: Trovasi nelle istorie degli Ungheri scritto che Osdrubaldo re di Ungheria ebbe una figliuola piena di singolare e maravigliosa bellezza, . . .

Az előszóban: »A Sua Ecc. Il Sign. Cav. Girolamo Zulian Patrizio Veneto Gaetano Poggiali Salute«; p. IX. elmondja, hogy Erizzo »Venezia, 1567«-ki kiadását használta ugyan: »Ma oltre agli accennati miglioramenti, la nuova edizione si rende interessante per l'aggiunta di una

Novella inedita dell' Erizzo tratta da un Codice scritto del XVI. esistente presso il chiariss. sig. Abate don Jacopo Morelli, dal quale mi è stata gentilmente comunicata, e che vien collocata in fine del libro.«

— Del Nascimento Di Attila Re Degli Ungheri Novella Di M. Sebastiano Erizzo ora per la seconda volta pubblicata.

Le Sei Giornate Di Messer Sebastiano Erizzo. Milano Dalla Società Tipografica De' Classici Italiani, contrada di S. Margherita, N° 1118. Anno 1805. (Edizione delle opere classiche Italiane dedicata al Signor Melzi D'Eril vice-presidente. Collezione N° 63) 8-r. p. 379—393.

— Del Nascimento Di Attila Re Degli Ungheri Novella Di M. Sebastiano Erizzo.

Le Sei Giornate Di Messer Sebastiano Erizzo. (Della Biblioteca Scelta Vol. 11. Raccolta Dei Novellieri Italiani Vol. 11.) Milano Per Giovanni Silvestri 1814. k. 8-r. p. 387—402.

80.

»Attila« hun király érme. Rézmetszvény a XVIII. századból, a M. Tud. Akademia kézírattárában: Történelem [Éremtan] ívrét, 7. sz.

BALLAGI ALADÁR.

TOMPA ÖSSZES MŰVEIBŐL KIMARADT FORRADALMI VERS.

Tompának Lévay József által sajtó alá rendezett s 1885-ben négy kötetben megjelent műveiből kimaradt négy darab két-két strophás forradalmi vers. Lévay az említett kiadás III. kötetének 418. oldalán két költeményt (»Előre« és »Némuljatok meg«) pótlékkül közöl »a lyrai költemények közt megjelent forradalmi versekhez.« De az alább közlendő négy vers úgy látszik, kikerülte figyelmét. A versek szintén (l. Irod. tört. Közl. 1892. 158. l.) az »Arad« című hirlapban jelentek meg és pedig annak 1848. augusztus 12-én megjelent 7. számában. A lap a »Dongó« után közölte. E lapra vonatkozólag helyi viszonyainknál fogva nem tudtam több adatot szerezni, mint azt, hogy Debreczenben jelent meg, a hol még később is nagyban járta a nóta:

»Debreczenben kidobolták,
Hogy a »Dongót« ne olvassák,
De azért is Dongó
Diridongó.«